
РЕЦЕНЗИИ

Рэцэнзіі

REVIEWS

Białoruski Tristan. Rękopis ze zbiorów Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu / oprac. i przekł. L. Citko. Poznań : Totem, 2018. 419 s. (Biblioteka Raczyńskich).

Belarusian Tristan. Manuscript from the collection of the Raczyński Library in Poznań / prep. and transl. by L. Citko. Poznań : Totem, 2018. 419 p. (Raczyński Library).

Сярэднявечны рыцарскі раман пра Трыстана і Ізольду з яго кельцкімі каранямі і шматлікімі алузіямі на антычныя і старажытнаўсходнія паданні ў народнай і, у пазнейшыя стагоддзі, у аўтарскай апрацоўках быў і застаецца прадметам захаплення для многіх пакаленняў чытачоў, аб'ектам даследавання для навукоўцаў і крыніцай натхнення для творчых людзей. Раман неаднаразова перакладаў, пераапрацоўвалі і інтэрпрэтавалі, выкарыстоўвалі яго персанажаў, вобразы і сюжэт ва ўласных сачыненнях празаікі, драматургі і паэты. З найбольш вядомых музычных твораў варта прыгадаць драму Вагнера «Трыстан і Ізольда» (1864), а з твораў мастацтва – карціны Сальвадора Далі «Звар'яцелы Трыстан» (1938–1939), «Трыстан і Ізольда» (1944) і серыю літаграфій, прысвечаную персанажам рамана (1970). Імя Ізольды носіць буйны астэроід спектральнага класа С, які ў 1879 г. адкрыў аўстрыйскі астраном Ёган Паліза, а ў 1982 г. Міжнародны астранамічны саюз надаў назвы Трыстан і Ізольда кратэрам на Мімасе – спадарожніку Сатурна.

Сапраўды, выключна незвычайным патэнцыялам павінен валодаць мастацкі твор, каб не кануць, як многія тысячы іншых, у Лету, а стаць шэдэўрам сусветнай літаратуры, цікавасць да якога не згасе

ўжо не адно стагоддзе і які дагэтуль працягвае натхняць чалавецтва. Менавіта гэты патэнцыял раскрываецца ў выказванні пра раман Францішкі – гераіні п'есы «Трышчан & Іжота» сучаснага беларускага драматурга Сяргея Кавалёва: «Не зрабіць з яго выдатнае трагедыі – зграшыць перад Богам і людзьмі», а таксама ў меркаванні расійскага літаратуразнаўца, даследчыка заходнееўрапейскай сярэднявечнай літаратуры А. Д. Міхайлава: «Яна (легенда пра Трыстана і Ізольду. – М. С.) адносіцца да ліку легенд “вечных”. Народжаная культурай Сярэднявечча і зразумелая толькі ў кантэксце гэтай культуры, яна не памерла разам з ёю. Справа ў тым, што легенда пра Трыстана і Ізольду мадэлюе чалавечыя адносіны, таму яна ўніверсальная. Але адносіны гэтыя, пры ўсёй іх уяўнай прастаце, глыбокія і складаныя. У іх як бы хаваецца нейкая “таямніца”, якая патрабуе разгядкі і якая спараджае ўсемагчымыя тлумачэнні»¹ (тут і далей пераклад наш. – М. С.).

Старабеларуская «Аповесць аб Трышчане і Іжоте» (часцей – «Аповесць аб Трышчане») – адзіная вядомая ў сучаснасці славянская празаічная версія гэтага папулярнага рыцарскага рамана. Сёння прынята лічыць, што каля 1580 г. яна была перакладзена з сербскага пратографа, які, у сваю чаргу, узыходзіць да італьянскіх варыянтаў рамана. Гэты ўнікальны твор уваходзіць у склад рукапіснага зборніка № 94, які часам называюць Пазнанскім зборнікам і які мае ўмоўную агульную назву «Аповесць пра віцязяў з кніг сербскіх», дзе, акрамя «Аповесці аб Трышчане», змешчаны «Аповесць пра Баву», «Гісторыя пра Атылу», а таксама тэкст поўнай рэдакцыі беларуска-літоўскай Хронікі Вялікага Княства Літоўскага і Жамой-

¹ *Михайлов А. Д.* Средневековые легенды и западноевропейские литературы / Рос. академия наук ; Ин-т мировой лит-ры им. А. М. Горького. М. : Яз. слав. культур, 2006. С. 65–66.

цкага, спісы прававых актаў каралёў Уладзіслава IV і Жыгімонта I, сямейныя запісы сям’і Уняхоўскіх – першых вядомых уладальнікаў зборніка. Сам рукапісны зборнік № 94 захоўваецца ў фондах Бібліятэкі Рачынскіх у Познані (Рэспубліка Польшча).

Філалагічнае вывучэнне «Аповесці аб Трышчане» пачалося з прац О. Бадзянскага (1846), які зрабіў першае навуковае апісанне, А. Брукнера (1886) і А. Весялоўскага (1888). Гэты твор выступіў аб’ектам даследавання ў шэрагу літаратуразнаўчых і лінгвістычных прац айчынных і замежных навукоўцаў, сярод якіх Я. Карскі, А. Жураўскі, Л. Шахун, А. Мальдзіс, В. Чамярыцкі, С. Гаранін, С. Кавалёў, Н. Мазурава, А. Бразгуноў, Н. Старавойтава, З. Кіпель, С. Грачоці, Э. Згамбаці, А. Золтан, К. Гудмантас і інш.

Усебаковае вывучэнне помніка старажытнага пісьменства магчымае пры ўмове яго даступнасці. Спіс існуючых публікацый тэксту старабеларускай «Аповесці аб Трышчане» выглядае дастаткова прадстаўніча². У 2018 г. «трышчаніяна» ўзбагацілася яшчэ адным выданнем – «Białoruski Tristan. Rękopis ze zbiorów Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu» («Беларускі Трыстан. Рукапіс са збораў Бібліятэкі Рачынскіх у Познані»), падрыхтаваным намаганнямі польскай даследчыцы старабеларускай мовы з Інстытута ўсходнеславянскай філалогіі Беластоцкага ўніверсітэта прафесара Ліліі Цітка. Рэцэнзентам кнігі выступіў вядомы індаеўрапеіст і славіст, аўтар некалькіх манаграфій пра мовы ВКЛ, прафесар Лешэк Бэднарчук.

Структурна выданне складаецца з наступных частак: *Słowo wstępne* (Anna Gruszecka), *Nota do wydania* (Agnieszka Baszko), *Uwagi od tłumacza* (Lilia Cítko), *Białoruski Tristan. Faksymile i odczytanie rękopisu ze zbiorów Biblioteki Raczyńskich* (Lilia Cítko), *Przekład Białoruskiego Tristana* (Lilia Cítko), *Kodeks nr 94 Biblioteki Raczyńskich – znany i nieznan* (Jan Jurkiewicz), *Słowiańskie drogi legendy o Tristanie i Izoldzie* (Bogusław Zieliński).

Неабходна падкрэсліць, што гэта выданне прадстаўляе «Аповесць аб Трышчане» як старабеларускую версію з рукапіснага зборніка Бібліятэкі Рачынскіх, уключанага ў Польскі нацыянальны

спіс (*Polska Lista Krajowa*) праграмы ЮНЭСКА «Памяць свету» (адпаведны сертыфікат падпісаны 17 кастрычніка 2014 г.). Адзначым, што праграма «Памяць свету» (*Memory of the World*) мае на мэце абарону сусветнай дакументальнай спадчыны, забеспячэнне раўнапраўнага доступу карыстальнікаў да такіх здабыткаў, а таксама распаўсюджанне звестак пра іх існаванне і значнасць. Беларуская спадчына ў гэтай праграме прадстаўлена архівамі Радзівілаў і Нясвіжскім бібліятэчным зборам, якія ў сучаснасці знаходзяцца ў некалькіх краінах (Беларусь, Расія, Украіна, Польшча, Літва, Фінляндыя)³.

Тлумачэннем таго, што старабеларускі зборнік уключаны ў Польскі нацыянальны спіс, можна лічыць выказаную ва «Уступным слове» заўвагу дырэктара Бібліятэкі Рачынскіх Ганны Грушэцкай пра тое, што гэты зборнік з’яўляецца «скарбам памяці некалькіх народаў: беларускага, літоўскага і польскага», а сама «Аповесць аб Трышчане» «не толькі найстарэйшы набытак свецкай беларускай літаратуры, але таксама адзіная ацалелая славянская версія так званага “Трыстана ў прозе”» (s. 7).

Важнасць навуковага даследавання зборніка для краін, якія некалі ўваходзілі ў склад Рэчы Паспалітай абодвух народаў, падкрэслівае і аўтар артыкула «Зборнік № 94 Бібліятэкі Рачынскіх – вядомы і невядомы» (s. 404–406) гісторык Ян Юркевіч. У артыкуле пададзены звесткі пра склад зборніка, гістарычныя карані і магчымыя пратографы змешчаных у ім рыцарскіх раманаў, але найбольшая ўвага, натуральна, звернута на «Аповесць аб Трышчане», што сам аўтар тлумачыць месцам гэтага твора ў сусветнай мастацкай літаратуры і ўнікальнасцю яго старабеларускага перакладу (s. 405). Даследаванне апісаных у артыкуле Яна Юркевіча складаных і да сёння не да канца зразумелых акалічнасцей прыналежнасці зборніка з тэкстам рамана розным шляхецкім родам (Уняхоўскім, Радзівілам, Нямцэвічам, Рачынскім) і перамяшчэння яго ў геаграфічна розныя месцы (Навагрудак, Нясвіж, Вільня, Бяла, Познань) можа выявіць многія факты, звязаныя з гісторыяй Беларусі, Польшчы і Літвы.

²Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. Т. 44. № 3. СПб. : Тип. Императ. Акад. наук, 1888. С. 1–127 ; Повесть о Трышчане / подгот. Т. Судник // Легенда о Тристане и Изольде : сб. : перев. / Акад. наук СССР ; предисл. и примеч. А. Д. Михайлова. М. : Наука, 1976. С. 384–474 ; Починається повесть о витезях с книг сэрбських, а звлаща о славном рыцэры Трышчан[е], о Анцалоте и о Бове и о инших многих витезех до[брых] // Sgambati E. Il Tristano biancorosso. Firenze : Le Lettere, 1983. P. 82–399 ; The Byelorussian Tristan / transl. by Z. Kipel. New York ; London : Garland Publishing, 1988. 163 p. ; Беларускі Трышчан / пад рэд. М. Машкевіча ; расчыт., перакл. на бел. мову, транслітацыя А. Бразгунова, транскрыпцыя Н. Старавойтавай. Wrocław : Kol. Eur. Wschod. im. Jana Nowaka-Jezioranskiego, 2006. 306 s. ; Pasakojimas apie riterį Tryščana: rankraštiniis XVI amžiaus romanas apie Tristaną ir Izoldą [iš senosios gudų kalbos vertė Algimantas Antanavičius]. Vilnius : Baltos lankos, 2003. 237 s. ; Повесть о Трышчане // Беларускія Александрыя, Троя, Трышчан... : перакл. белетрыстыка Беларусі XV–XVII стст. / уклад., расчыт., перакл. са старабел., прадм., камент. А. Бразгунова. Мінск : Беларус. навука, 2009. С. 371–588.

³Radzwills’ Archives and Niasvizh (Nieśwież) Library Collection [Electronic resource]. URL: <http://www.unesco.org/new/en/radzwills-archives-and-niasvizh-nieswiez-library-collection> (date of access: 05.12.19).

У той жа час зварот да навуковых праблем, звязаных з вывучэннем гэтага помніка старабеларускага пісьменства і акрэсленых у літаратуразнаўчым артыкуле Багуслава Зяліньскага «Славянскія шляхі легенды аб Трыстане і Ізольдзе» (s. 408–412), можа асвятліць разуменне напрамкаў і ўмоў развіцця беларускай і – больш шырока – славянскай свецкай літаратуры. Аўтар артыкула, сцісла спыніўшыся на чэшскім і паўднёvasлавянскім шляхах пранікнення сярэднявечнай легенды ў славянскі літаратурны дыкурс і ўзгадаўшы патэнцыяльныя італьянскія праатографы, названыя Сандра Грачоці і Эмануэлай Згамбаці (s. 408–409), больш грунтоўна спыняецца на праблеме існавання паўднёvasлавянскага (сербскага) пасрэдніка тэксту (s. 409–411). Багуслаў Зяліньскі прыводзіць меркаванні як «за», так і «супраць» гіпатэтычнага існавання сербскага тэксту, у тым ліку, напрыклад, і такое, якое інтэрпрэтуе выраз з назвы Пазнанскага рукапісу «сербскія кнігі» «не як кнігі на сербскай мове, а як кнігі, што паходзяць з Сербіі, але напісаны на італьянскай мове» (s. 410). Цікавымі і вартымі ўвагі як літаратуразнаўцаў, так і мовазнаўцаў падаюцца названыя аўтарам праблемы, звязаныя з вывучэннем старабеларускай «Аповесці аб Трышчане»: кампаратывісцкае даследаванне тэксту і паўднёvasлавянскага фальклору, вылучэнне эстэтычных паралелей з візантыйскай спадчынай, выяўленне сувязі тэксту з хрысціянствам заходняга ці ўсходняга ўзору, асвятленне сутыкнення «палацавай эротыкі» і хрысціянскай маралі і інш. (s. 411–412). Дарэчы, у сувязі з апошняй праблемай Багуслаў Зяліньскі адзначае, што старабеларускі тэкст «мог узнікнуць у асяроддзі патрыярхальных праваслаўных славян» (s. 412).

Непасрэдна тэксту «Аповесці аб Трышчане» папярэднічаюць невялікая «Нататка да выдання» (s. 9) Агнешкі Башко, дзе пададзена сціслае апісанне знешняга выгляду зборніка, яго сучаснага стану і ўмоў захоўвання, гісторыя яго прыналежнасці, а таксама важныя для прачытання тэксту «Заўвагі ад перакладчыка» (s. 10–15) аўтарства Ліліі Цітка.

Пачынаюцца «Заўвагі ад перакладчыка» акцэнтам на тым, што польскаму чытачу легенда пра Трыстана і Ізольду вядомая з канца XIX – пачатку XX ст. як пераклад з французскага сачынення Жазэфа Бедзье. Заўважаючы, што старабеларуская версія «Аповесці аб Трышчане» часам істотна адрозніваецца ад тэксту Бедзье, мае італьянскія карані і паўднёvasлавянскага пасрэдніка, які пакінуў сляды ў выглядзе сербізмаў, Лілія Цітка падкрэслівае тое неацэннае значэнне, якое мае гэты твор для гісторыі беларускай мовы. На думку польскай даследчыцы старабеларускай мо-

вы, «сам жанр помніка – рыцарскі раман – зрабіў магчымай для яго творцы стылістычную свабоду і незалежнасць ад архаізуючай царкоўнаславянскай традыцыі, што спрыяла пранікненню ў тэкст рыс жывой гаворкі» (s. 11). Аўтар «Заўваг ад перакладчыка» прыводзіць у прыклад тыя арфаграфічныя асаблівасці тэксту, якія перадаюць беларускамоўныя фанетычныя рысы: зацвярдзенне шыпячых [ж], [ч], [ш], плаўнага [р], пераход [у] у гук [ў] пасля галоснага перад наступным зычным на пачатку слова, пратэтычны [в] (s. 11). Разам з тым адзначае аўтар і польскамоўныя рысы тэксту помніка на ўзроўні лексікі, фанетыкі і граматыкі, наяўнасць якіх у старабеларускіх творах тлумачыць пазалінгвістычнымі, найперш палітычнымі, прычынамі (s. 11).

У якасці крыніц для рэканструкцыі нечытальных фрагментаў першых шасці старонак «Аповесці аб Трышчане» былі абраны два выданні тэксту помніка: *The Byelorussian Tristan* (New York; London, 1988) і *Беларускі Трышчан* (Вроцлаў, 2006).

Выбар прыцыпу падачы тэксту – транслітарацыі – Лілія Цітка тлумачыць тым, што гэта форма «найдакладней перадае старадаўні тэкст і дае магчымасць знаёмства з аўтэнтычнай мовай творцы помніка, а не яго выдаўца» (s. 12). У зноскы аўтар заўважае, што прыцыпам падачы ў выданні «Беларускі Трышчан» (2006) была транскрыпцыя. Насамрэч у выданні 2006 г. змешчаны і транслітараваны, і транскрыбіраваны запісы (прычым транскрыпцыя там разумеецца своеасабліва і адрозніваецца ад агульнапрынятай).

З веданнем і разуменнем сутнасці праблемы аўтар справядліва адзначае, што захаванне ў сучасных выданнях старажытных тэкстаў спецыфічных кірылічных графем, якія з цягам часу перасталі выкарыстоўвацца, «для даследаванняў палеаславістычных мае фундаментальнае пазнаваўчае значэнне» (s. 12). Таму пры транслітарацыі тэксту помніка захаваны традыцыйныя для старабеларускага пісьменства графемы: **Ѣ**, якая перадавала гук [э], **Ѧ** – гук [’а] (аднак, заўважым, графема **Ѧ** заменена на **я**), **Ѡ** – гук [о], **Ѣ** – гук [у], а таксама **ѣ** у слабай пазіцыі. Словы, напісаныя пад цітлай, падаюцца нераскрытымі і таксама пад цітлай. Вынесены над радком асобныя літары рукапісу перадаюцца такім жа спосабам. Зроблены ўкладальнікам падзел на абзацы сцэльнага тэксту рукапісу, таксама як і перадача малых і вялікіх літар, напісанне асобных слоў разам ці асобна, пастаноўка знакаў прыпынку, якая не заўсёды адпавядае досыць умоўнаму іх размяшчэнню ў арыгінальным тэксце, – усё гэта палягчае ўспрыняцце і разуменне старажытнага твора. Пры неабходнасці або сумненні чытач мае

магчымасць верыфікаваць транслітараваны тэкст – супаставіць яго з фотакопіяй арыгінала, размешчанай на суседняй старонцы, што, безумоўна, вельмі зручна. Праўда, для вывучэння палеаграфічных асаблівасцей тэксту вельмі не хапае поўнага спіса графем, у тым ліку і варыянтаў графем, у супастаўленні з іх адпаведнікам, ужытым пры транслітарацыі. Відавочна, што пры падрыхтоўцы транслітараванага тэксту Лілія Цітка выкарыстоўвала папярэднія выданні 1988 і 2006 гг. не толькі пры рэканструкцыі тэксту пашкоджаных старонак – адсылкі да іх спарадычна сустракаюцца па ўсім тэксце ў тых выпадках, калі яе расчытанне не супадае з пададзеным у гэтых варыянтах транслітарацыі. Усё гэта сведчыць пра крытычнае стаўленне ўкладальніка да ўжо існуючых набыткаў у дадзенай галіне і служыць гісторыкам мовы факталагічнай базай для далейшых разважанняў і вывучэння.

Пры ўсіх станоўчых якасцях і вялікай павазе да зробленай прафесарам Ліліяй Цітка апрацоўкі тэксту «Аповесці аб Трышчане» незразумелым застаецца той факт, што ва ўсёй кнізе, наколькі нам вядома, не ўзгадваецца, а значыць і не выкарыстоўваецца (?), самае апошняе беларускае выданне гэтага рыцарскага рамана, падрыхтаванае Алесем Бразгуновым і змешчанае ў кнізе «Беларускія Александрыя, Троя, Трышчан... Перакладная белетрыстыка Беларусі XV–XVII стст.» (Мінск, 2009. С. 371–588). Верагодна, гэта можна патлумачыць тым, што А. Бразгуноў здзяйсняў транслітарацыю тэксту, яго пераклад на беларускую мову і каменціраванне, якія былі змешчаны ў вrocлаўскім выданні 2006 г. і якія амаль не адрозніваюцца ад прадстаўленых у мінскім выданні 2009 г. І наогул, вымушаны прызнаць, што навуковыя набыткі беларускай філалогіі ў справе даследавання «Аповесці аб Трышчане» малавядомыя і малазапатрабаваныя ў асяродку замежных калег-медывістаў. Прынамсі, у розных артыкулах рэцэнзаванага выдання ўзгадваюцца толькі назіранні над тэкстам помніка, зробленыя яшчэ Я. Карскім і А. Жураўскім (аб’ёмам па 1–2 старонкі).

Што датычыцца перакладу на польскую мову, выкананага таксама прафесарам Ліліяй Цітка, то ён «мае на мэце пазнаёміць польскага чытача са старабеларускім тэкстам у выглядзе, найменш адрозным ад арыгінала» (s. 14) і з’яўляецца даслоўным, хача, натуральна, перакладчыца была вымушана ў некаторых выпадках «змяняць лексіку, граматычныя формы або будову выказванняў» (s. 14). Прафесійная дасведчанасць у старабеларускім і царкоўнаславянскім пісьменстве дазволілі спецыялісту (перакладчыцы) выканаць карэктны пераклад на сучасную польскую мову. Відавочна, што пры

гэтым былі выкарыстаны звесткі з «Гістарычнага слоўніка беларускай мовы» (гл., напрыклад, s. 74) і, напэўна, лексікаграфічных даведнікаў па гісторыі польскай мовы. Імкненне перадаць сэнс і дух арыгінала, заснаванае на даслоўнасці і лексічнай тоеснасці, дапаўняюць асобныя тлумачэнні і каментарыі, неабходныя сучаснаму чытачу для разумення культурнага кантэксту або моўных асаблівасцей. Можа быць, аматары мастацкага перакладу або тонкія знаўцы старабеларускага ці даўняга польскага пісьменства і знойдуць у тэксце словы ці выразы, якія палічаць недасканалымі, аднак заўважым, што дадзены пераклад цалкам адпавядае мэце свайго стварэння – як мага больш дакладна перадаць старабеларускі тэкст. І наогул пераклад старажытнага тэксту на сучасную мову сам па сабе справа выключна складаная, і таму любая такая спроба вартая ўхвалы.

Асобна хочацца адзначыць высокую паліграфічную якасць выдання, якой уласціва канцэптуальная прадуманасць і густоўнае мастацкае афармленне (графічны праект, склад і падрыхтоўка да друку Зоф’і Камароўскай пры дапамозе Ганны Скожэк). Так, напрыклад, колер і матэрыял вокладкі імітуюць цёмна-карычневую скуру вокладкі арыгінала (гл. s. 8), нават на дотык аксамітная паверхня кнігі нагадвае скураныя вокладкі старых фаліантаў. Колер старонак, на якіх размешчаны транслітараваны тэкст, гарманічна спалучаецца з колерам старонак факсімільна арыгінала, у той час як пераклад на польскую мову пададзены ўжо на белай паперы. Аздабляюць старонкі з транслітараваным тэкстам мастацкія выявы буквіц, асобных літар, слоў і знакаў, нібыта зробленыя старажытным почыркам і чарнілам. Зусім не выпадкова памер кнігі – 30 на 20 см (s. 9) – такі самы, як і рукапіснага зборніка № 94, што дазволіла размясціць якасна зробленыя факсімільныя выявы старонак рукапісу ў іх натуральным памеры (падрыхтоўка сканіраванага матэрыялу Яраслава Насковяка). Заўважым, што адметная паліграфічная якасць выдання падкрэслівае значнасць яго змесціва – той высокі гісторыка-філалагічны статус, які мае старажытная «Аповесць аб Трышчане» і сам рукапіс № 94 Бібліятэкі Рачынскіх. Застаецца выказаць пажаданне, каб тыя выданні старажытных твораў, якія будуць здзейснены ў будучым, не саступалі па форме і падачы зместу, улічылі ўсё лепшае з гэтага.

Рэцэнзаванае выданне не толькі істотна палягчае навукоўцам доступ да арыгінальнага тэксту знакамитага помніка старажытнага пісьменства, паколькі, як і вrocлаўскае выданне 2006 г., змяшчае якаснае факсімільнае, не толькі знаёміць шырокае кола чытачоў з папулярным старажытным рыцарскім раманам у даступнай форме на старабе-

ларускай і сучаснай польскай мовах, але і выступае крыніцай для новых навуковых даследаванняў у галіне гісторыі беларускай мовы, гісторыі беларускай і славянскай літаратуры. Падрыхтаванае прафесарам Ліліяй Цітка выданне, якое стала прыкладам рэалізацыі сумесных намаганняў яе як навукоўца, Бібліятэкі Рачынскіх у Познані, праграмы ЮНЭСКА «Памяць свету», дае надзею

на тое, што ў хуткім часе будуць здзейснены не менш якасныя выданні іншых скарбаў старажытнага славянскага і ў тым ліку беларускага пісьменства, і што да гэтай патрэбнай, складанай, але і пачэснай справы далучацца айчыннымі ўстановамі і навукоўцамі.

М. І. Свістунова⁴

Ляшук В. **Теория славянских литературных языков в диахронии и синхронии.** Banská Bystrica : Bielium, 2017. 129 с.

Ляшук В. **Тэорыя славянскіх літаратурных моў у сінхраніі і дыяхраніі.** Banská Bystrica : Bielium, 2017. 129 с.

Liashuk V. **The theory of the Slavic literary languages in diachrony and synchrony.** Banská Bystrica : Bielium, 2017. 129 p.

Літаратурная мова – найвышэйшая форма гістарычнага існавання нацыянальнай мовы, узорная, нарматыўна апрацаваная сістэма моўных элементаў і маўленчых знакаў, якія прайшлі працяглую працэдуру ўдасканалення ў пісьмовых і вусных тэкстах. Яе развіццё непасрэдна звязана з развіццём культуры народа і ўвасабляе найлепшыя культурна-гістарычныя дасягненні. Высокі грамадскі статус літаратурнай версіі агульнанароднай мовы абумоўлівае перманентны навуковы інтарэс да яе вывучэння, у прыватнасці, у межах такога адгалінавання лінгвістыкі, як тэорыя літаратурнай мовы. На сённяшні дзень тэорыя літаратурнай мовы – дастаткова развітая лінгвістычная дысцыпліна з аформленай метадыкай, даследчымі кірункамі і наборам аналітычных прыёмаў, хоць і нельга сцвярджаць, што галіна канчаткова сфарміравалася або вычарпала свае пошукавыя рэзервы. У разрад яе дасягненняў уваходзяць шматлікія функцыянальна арыентаваныя даследаванні, якія датычаць ацэнкі тых ці іншых элементаў літаратурных моў з пункта погляду іх адпаведнасці агульнапрынятаму літаратурнаму узусу. Акрамя таго, у славістыцы ўжо ў значнай ступені распрацаваны асобныя нацыянальныя фрагменты, звязаныя

з тэарэтычным вывучэннем літаратурнай мовы, назапашана вялікая агульная факталагічная база. У апошні час тэорыя літаратурнай мовы паступова набывае паказчыкі навуковай сталасці, засяроджваючыся на шырокіх абагульненнях, усталяванні навуковых метадалагічных асноў, грунтоўнай тыпалагізацыі.

Гэтыя аспекты паспрабавала аб'яднаць у сваёй навуковай манаграфіі «Тэорыя славянскіх літаратурных языков в диахронии и синхронии» дацэнт кафедры славянскіх моў філасофскага факультэта ўніверсітэта імя Мацея Бела ў Банска-Бістрыцы (Славакія) Вікторыя Марленаўна Ляшук.

Манаграфія складаецца з васьмі глаў, у якіх з'яўляюцца разнастайныя аспекты гісторыка-тыпалагічнага даследавання славянскіх літаратурных моў.

У першай главе («Літаратурны язык в параметрах диахронии и синхронии») дакладна тлумачыцца сэнс тэрмінаў *сінхранія* і *дыяхранія* ў агульнанавуковым сэнсе, паказваецца іх уключэнне ў шэраг іншых канцэптуальных паняццяў, якія ўжываюцца пры апісанні характару развіцця складаных аб'ектаў рэчаіснасці, у тым ліку і чалавечай мовы, напрыклад, *гісторыя* і *храналогія*, *гісторыя* і *структура*, *развіццё* і *функцыянаванне*, *эвалюцыя* і *арганізацыя*. Аналізуецца спецыфіка інтэрпрэтацыі ўказаных тэрмінаў у сферы тэорыі літаратурнай мовы, а менавіта сінхранія і дыяхранія слухна характарызуюцца як «перасякальныя ў прасторавым вымярэнні ўмоўныя зрэзы моўнага масіву ў вертыкальным і гарызантальным кірунках», а затым канстатуецца суаднесенасць гэтых зрэзаў з пэўнымі даследчымі падыходамі – сінхранічнага з апісальным, а дыяхранічнага з гіста-

⁴Марина Иосифовна Свистунова – кандидат филологических наук, доцент; доцент кафедры белорусского языкознания филологического факультета Белорусского государственного университета.

Марына Іосіфаўна Свістунова – кандыдат філалагічных навук, дацэнт; дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Maryna I. Svistunova, PhD (philology), docent; associate professor at the department of Belarusian linguistics, faculty of philology, Belarusian State University.

E-mail: svistunovami@bsu.by